

NAZIM HİKMET
(1901-1963)

Cumhuriyet dönemi şair ve yazarı,
düşünce adamı.

30 Kasım 1901'de babası Hikmet Bey'in görevli bulunduğu Selânik'te doğdu. Asıl adı Mehmet Nazım olup sonradan Ran soyadını almıştır. Valilik yapan büyükbabası Mehmed Nâzım Paşa'nın şirle de uğraştığı bilinmekte, ressam olan annesi Ayşe Celile Hanım tarafından soyu Polonya asıllı Mustafa Celâleddin Paşa'ya (Konstantin Borjenski) dayanmaktadır. İlk öğrenimini İstanbul'da tamamladı. Mekteb-i Sultânî'nin hazırlık sınıfından sonra (1914) üç yıl devam ettiği Nişantaşı Sultânîsi'nden Heybeliada Bahriye Mektebi'ne geçti. Burayı bitirip güverte subayı olduysa da sağlık sebebiyle ordudan ayrıldı (1920). İşgal altındaki İstanbul'dan birkaç arkadaşıyla birlikte Ankara'ya giderken İnebolu'da tanıştığı Spartaküsler'in Sovyet yanlısı sosyalist düşüncelerinden etkilendi. Öğretmen olarak tayin edildiği Bolu'dan arkadaşı Vâlâ Nurettin ile beraber Trabzon ve Batum üzerinden Moskova'ya gitti. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde ekonomi ve toplum bilimi alanında öğrenim gördü (1922-1924). Ekim 1924'te yine gizlice ülkeye döndü ve Türkiye Sosyalist İşçi-Köylü Partisi'nin yayın organı *Aydınlık* dergisinde çalışmaya başladı. Bu arada Türkiye Komünist Partisi'nin Ocak 1925'te yapılan kongresine katıldı, polis tarafından izlenmeye başlanınca İzmir'e geçti. İstiklâl mahkemelerinde başlayan yargılamalar dolayısıyla tekrar Moskova'ya kaçtı (Haziran 1925); غيابında on beş yıl hapis cezasına çarptırıldı. Cumhuriyet'in 5. yıl dönümünü münasebetiyle çıkarılan aftan yararlanmak üzere Temmuz 1928'de Türkiye'ye girerken yakalanıp bir süre tutuklu kaldı.

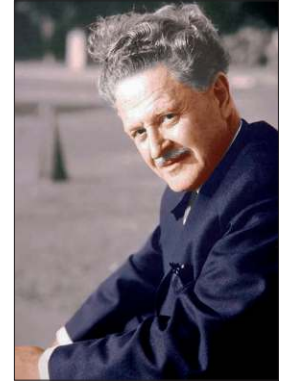
Aktif politikadan uzak durup mücadelesini devrimci bir şair olarak sürdürme kararıyla *Resimli Ay* dergisinde çalışmaya başladı, ancak arkadaşları onu yeni kurulan gizli komünist partisinin sekreterliğine getirdi. Şiirlerinde sınıf edebiyatı yaptığı gerekçesiyle açılan davadan beraat etti (1931). Komüntern kararlarını eleştirmeye kalkışınca partiden uzaklaştırıldı (1932). Bu arada hakkında açılmış davalarda çarptırıldığı cezalardan bir buçuk yıl hapis yattıktan sonra Cumhuriyet'in 10. yılında çıkarılan aftan yararlanıp haptisten kurtuldu (1934). 1935'te Piraye ile evlenen-

ce geçimini sağlamak üzere Orhan Selim imzasıyla *Tan ve Akşam* gazetelerinde yazılar yazmaya, İpek Film Stüdyosu'nda çalışmaya başladı. Stalin karşıtlığı sebebiyle Türkiye Komünist Partisi'nden çıkarılarak kara listeye alındı. Bir ara komünistlik suçlamasıyla on üç kişiyle birlikte tutuklandıysa da tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı (1936). Ardından orduyu ihtilâle teşvik ettiği iddiasıyla yargılandığı iki ayrı davadan toplam yirmi sekiz yıla mahkûm edildi (Ağustos 1938). Cezasını İstanbul Sultanahmet, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde çekerken yurt içi ve yurt dışında haptisten çıkarılması için kampanyalar başlatıldı. Çıkarılan af kanunu ile cezası indirilince on iki yıl yedi ay sonra serbest kaldı (Temmuz 1950). Bu arada şöhreti Türkiye dışına yayıldı; Varşova'da toplanan Dünya Barış Kongresi'nce ödülle lâyik görüldü. Askere alınma kararı üzerine bir komplo endişesiyle 1951'de Romanya üzerinden gizlice Moskova'ya geçti. Ağustos 1951'de Türk vatandaşlığından çıkarıldı.

Bu tarihten itibaren çeşitli ülkelere seyahatlerle geçen yeni bir dönem başladı. Önce Berlin ve Sofya'ya gitti, Viyana'da Dünya Barış Kongresi'ne katıldı ve açılış konuşmasını yaptı. Prag'da Uluslararası Barış ödülünü aldı, oradan Pekin'e geçti. Polonya seyahati sırasında Borjenski soyadı adına bir kimlik çıkartıldı (1952). Sovyet bürokrasisindeki yozlaşmayı ağır bir dille eleştiren *İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?* adlı oyunu Moskova'da kısa sürede sahneden kaldırıldıysa da (1957) Çekoslovakya, Bulgaristan ve Doğu Almanya gibi ülkelerde birçok defa sahnelendi. 1961'de Sovyetler Birliği pasaportuyla Asya-Afrika Yazarlar Birliği konferanslarına katılmak üzere Kahire'ye (1962) ve Tanzanya'ya (1963) gitti. 3 Haziran 1963'te Moskova'da kalp krizinden öldü.

Nazım Hikmet'in Moskova'daki mezarı

Nazım Hikmet

Mevlevî olan büyükbabasının meclislerindeki edebî havanın da etkisiyle küçük yaşta şiir yazmaya başlayan Nazım Hikmet'in, Bahriye Mektebi'nden hocası Yahya Kemal tarafından düzeltilerek *Yeni Mecmua*'da yayımlanan ilk şiiri "Hâlâ Serviliklerde Ağlıyorlar mı?" adını taşımaktadır (1918). Ardından *Alemdar* gazetesinin açtığı yarışmada şiiri birinci seçilmiş (1920), *İnci, Ümit, Birinci Kitap, İkinci Kitap* gibi yayın organlarında da şiirleri yayımlanmıştır. Hece şairleriyle dost olduğu bu dönemde içinde, "Ben de bir müridinim Mevlânâ" gibi mısraların bulunduğu şiirler yazmıştır. Nazım Hikmet, Rusya'da iken Mayakovski'nin uzunlu kısıltı, merdiven istifli mısralarına duyduğu ilgiyle "Açların Gözbebekleri" adlı serbest tarzda ilk denemesini yapar (1922). *835 Satır*'la başlayan bu yenilikçi dönem şiirleri (1922-1936) şekil ve muhteva bakımından ihtilâlcî ve Marksist bir karakter gösterir. Şiir hayatının olgunluk dönemine girişi olarak kabul edilen *Simavna Kadı-sıoğlu Şeyh Bedrettin Destanı*'nda ise o zamana kadarki deneyimlerinden süzül-müş bir biçim ve söyleyiş dikkati çeker. Doğrudan doğruya materyalist dünya görüşünün şekillendirdiği "Makinalaşmak", onun hayata bakış tarzını ve mizacı ile şiir yazma tekniğini açıklayan iyi bir örnek olarak gösterilir. Sosyalist fikirlerle millî ifade unsurlarını kaynaştırmaya çalıştığı bu döneme ait şiirlerinde halk şiirinin vezin, divan şiirinin ses unsurları yanında De de Korkut hikâyelerinde rastlanan deyiş özelliklerinin birlikte yer tuttuğu bir söyleyiş tarzı hâkimdir. 1939'da Sultanahmet Cezaevi'nde iken kaleme aldığı "Kıyamet Süreleri" adlı şiirlerinde ideolojisinin ifade aracı olarak Kur'an'ı ve diğer kutsal kitapları hatırlatan bir üslûp dener. Bu dönemde bir yandan da bir tür manzum hikâye anlatmanın yollarını arayan şairin muhtevadan ziyade şeklin peşinde koş-

tuğu görülür. 1941'de yazmaya başladığı *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda şiir, roman, senaryo, oyun ve tarihi harmanlamak suretiyle II. Meşrutiyet'ten itibaren 1940'lı yıllara kadar arka planda toplumu çevreleyen dünya olaylarıyla birlikte Türkiye'nin toplumsal tarihini içinde insanların kaynaştığı bir mahşer sahnesi halinde ortaya koyar.

Nazım Hikmet'in 1930'lu yıllarda şiirleri kadar yankı uyandıran bir diğer faaliyeti de "Putları Yıkıyoruz" kampanyasıyla Abdülhak Hâmid (Tarhan) ve Mehmet Emin (Yurdakul) gibi şairlerle Yakup Kadri (Karasmanoğlu) gibi romancılara hücum etmesidir. 1951'den ölümüne kadarki Sovyet döneminde belli bir çizgiye oturmuş olan şiir anlayışını sürdürmüş, üslûbunu biraz daha yumuşatarak sosyalist realizmin ağır bastığı örnekler yanında yurt özlemi, gelecek güzel günlere duyduğu inanç, barış, aşk ve ölüm gibi duyguları yansıtan şiirler yazmıştır. Sonuç olarak onun şiirinin her dönemde siyasal bir bildiri taşıyıcısı olmanın ötesinde bazı anlamlar taşıdığı da söylenebilir. Nazım Hikmet, Türk şiirinde gerçekleştirdiği yenilikler ve ideolojik söylem bakımından aynı zamanda bir sonraki kuşağın benimsediği toplumcu gerçekçi şiir anlayışının da öncülüğünü yapmıştır. Uzun süre baskısı yapılamayan eserleri 1965'ten sonra tekrar yayımlanmaya başlamış, 7 Ocak 2009'da Bakanlar Kurulu kararıyla kendisine Türk vatandaşlığı iade edilmiştir.

Eserleri. Şiir: *835 Satır* (İstanbul 1928), *Jokond ile Si-Ya-U* (İstanbul 1929), *Varan 3* (İstanbul 1930), *1+1=1* (İstanbul 1930, Nail V. ile birlikte), *Sesini Kaybeden Şehir* (1931), *Benerci Kendini Niçin Öldürdü* (İstanbul 1932), *Gece Gelen Telgraf* (İstanbul 1932), *Portreler* (İstanbul 1935), *Taranta Babu'ya Mektuplar* (1935), *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Destanı* (1936), *Kurtuluş Savaşı Destanı* (İstanbul 1965), *Saat 21-22 Şiirleri* (haz. Memet Fuat, 1965), *Dört Hapishaneden* (İstanbul 1966), *Rubailer* (haz. Memet Fuat, İstanbul 1966), *Yeni Şiirler* (Ankara 1966), *Memleketimden İnsan Manzaraları* (haz. Memet Fuat, I-V, 1966-1967), *Son Şiirler* (İstanbul 1970), *Yatar Bursa Kalesinde* (İstanbul 1988), *İlk Şiirler* (İstanbul 1989). **Oyun:** *Kafatası* (İstanbul 1932), *Bir Ölü Evi yahut Merhumun Hanesi* (1932), *Unutulan Adam* (1935), *İnek* (İstanbul 1965), *Ferhat ile Şirin* (İstanbul 1965), *Enayi* (Ankara 1965), *Sabahat* (İstanbul 1966),

Ocak Başında-Yolcu (1966), *Yusuf ile Menofis* (İstanbul 1967), *Demokles'in Kılıcı* (İstanbul 1974), *İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?* (İstanbul 1985), *Kafatası* (Ocak Başında, Bir Ölü Evi, Unutulan Adam, Bu Bir Rüya'dır, İstanbul 1989), *Ferhad ile Şirin* (Yolcu, Sabahat, Enayi, İstanbul 1989), *Yusuf ile Menofis* (Allah Rahatlık Versin, Evler Yıkılınca, İnsanlık Ölmedi Ya, İvan İvanoviç Var mıydı Yok muydu?, İstanbul 1990), *Demokles'in Kılıcı* (İstasyon, İnek, Tartuf-59), *Kadınların İsyanı* (Yalancı Tanık, Kör Padişah, Her Şeye Rağmen, İstanbul 1990). **Roman:** *Kan Konuşmaz* (1965), *Yeşil Elmalar* (1965), *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (İstanbul 1966). **Hikâye:** *Hikâyeler* (İstanbul 1991). **Masal:** *La Fontaine'den Masallar* (Ahmet Oğuz Saruhan adıyla, 1949), *Sevdalı Bulut* (1967), *Masallar* (Orman Cücelerinin Sergüzeştü, Sevdalı Bulut, İstanbul 1991). **Yazılar:** *İt Ürür Kervan Yürür* (İstanbul 1936), *Alman Faşizmi ve Irkçılığı* (çeviri, derleme, İstanbul 1936), *Millî Gurur* (İstanbul 1936), *Sovyet Demokrasisi* (1936), yazılarının yeni bir düzenlemeyle yapılan toplu basımı *Sanat, Edebiyat, Kültür, Dil* (İstanbul 1991), *Yazılar 1924-1936* (İstanbul 1991), *Yazılar 1935* (İstanbul 1991), *Yazılar 1936* (İstanbul 1991), *Yazılar 1937-1962* (İstanbul 1992). **Mektuplar:** *Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar* (Ankara 1968, *Mapusane'den Kemal Tahir'e Mektuplar* adıyla, Ankara 1973), *Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar* (İstanbul 1968), *Bursa Cezaevinden Vâ-Nû'lara Mektuplar* (İstanbul 1970, 1986), *Nazım'ın Bilinmeyen Mektupları* (Adalet Cimcoz'a Mektuplar, haz. Ş. Kurdakul, 1986), *Piraye'ye Mektuplar* (haz. M. Fuat, II. cilt, İstanbul 1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâlâ Nureddin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, İstanbul 1965; Zekeriya Sertel, *Mavi Gözlü Dev: Nazım Hikmet ve Sanatı*, İstanbul 1965; Orhan Kemal, *Nazım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl*, İstanbul 1965; Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul 1975, s. 384-401; Âsım Bezirci, *Nazım Hikmet*, İstanbul 1977; Kemal Sülker, *Nazım Hikmet'in Gerçek Yaşamı*, İstanbul 1987-89, I-VI; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı: 1923-1950*, Ankara 1993, s. 1075-1120; Memet Fuat, *Nazım Hikmet: Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları, Dünya Görüşü, Şiirinin Gelişmeleri*, İstanbul 2000; *İstanbul Şairi Nazım Hikmet Hoş Geldin* (ed. Kıymet Coşkun), Ankara 2010; İsmet Özel – Mustafa Kutlu, "Ran, Nazım Hikmet", *TDEA*, VII, 279-282; "Nazım Hikmet", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 591-597.

NECİB MAHFÛZ

(نجيب محفوظ)

(1911-2006)

Nobel edebiyat ödülü sahibi
Mısırlı yazar.

11 Aralık 1911'de Kahire'nin Cemâliye semtinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini ailesinin taşıdığı Abbâsiye mahallesinde tamamladı. 1934'te Kahire Üniversitesi'nin Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra aynı alanda yüksek lisans yapmaya başladı. Mustafa Abdürrâzık'ın danışmanlığında yürüttüğü "İslâm Tasavvufunda Estetik" adlı tez çalışmasını yarıda bırakarak edebiyata yöneldi (Ali Şelak, s. 43). Bu arada Kahire Üniversitesi'nde sekreterlik yaptı. 1939'da Vakıflar Bakanlığı'na geçti. 1954'te buradan ayrılıp Kültür Bakanlığı'nda Sinema Eserlerini İnceleme Dairesi başkanı, ardından sinemadan sorumlu danışman oldu ve 1971'de emekliliğine kadar bu görevi sürdürdü (Abdülmühsin Tâhâ Bedr, s. 83). Daha sonra *el-Ehrâm* gazetesinde köşe yazarlığı yapmaya, kısa hikâye ve roman yazmaya devam etti. Ünlü edebiyatçılardan Tolstoy, Dostoyevsky, Chekov, Maupassant, Shakespeare, Ibsen, Flaubert, Sartre, Albert Camus, François Mauriac'ın eserlerini okudu ve bunlardan etkilendi (Fuâd Devvâre, s. 212). Ancak Necîb Mahfûz'un asıl tesirlerinde kaldığı, düşünce yapısının ve kişiliğinin oluşumunda rol oynadıkları bilinen en önemli Arap yazarları Abbas Mahmûd el-Akkâd ile Tâhâ Hüseyin'dir. Bizzat kendisi yazarlığı Akkâd'dan, akılcılığı ve Batı ile verimli iletişim kurmayı Tâhâ Hüseyin'den öğrendiğini söylemiştir (İbrâhim eş-Şeyh, s. 29). Sosyalist görüşleriyle tanınan Kıptî yazar Selâme Mûsâ da etkisinde kaldığı bir başka kişidir. Necîb Mahfûz'un roman yazarlığına eski Mısır tarihini konu edinen *'Abeşü'l-Akdâr, Râdûbis ve Kifâhu Tîbe* gibi eserlerle başlaması tamamen bu sonuncu edibin etkisyledir. Daha sonra toplumsal gerçekçi roman yazımına yönelmiştir (S. Hâmid Nessâc, s. 49). Bu romanların en ünlüleri Mısır toplumunun bir yansıması olan, Kahire'nin Hüseyin semtindeki bir sokakta yaşanan olayları konu alan *Zükâku'l-Midağ*, orta halli bir ailenin üç kuşağını anlatan *Beyne'l-Çaşreyn, Çaşrû's-şevk* ve *es-Sükkeriyye*'dir.

23 Temmuz 1952 devriminin ardından bir süre edebiyattan uzak kalan Necîb Mahfûz, 1959'da *el-Ehrâm* gazetesinde